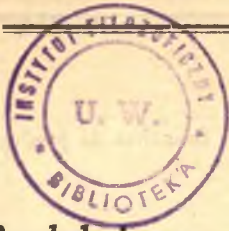

8279

ODBITKA Z KWARTALNIKA „STATYSTYKA PRACY“ WYDAWANEGO PRZEZ
GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ ROK 1931.
ROCZNIK X. ZESZYT 3.

TIRÉ DE LA REVUE TRIMESTRIELLE „STATISTIQUE DU TRAVAIL“ PUBLIÉE
PAR L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE DE LA RÉPUBLIQUE POLONAISE. 1931.
X. ANNÉE. FASCICULE 3.

EDWARD ARNEKKER

8279

Połączone Biblioteki WFIS UW, IFIS PAN i PTF

U.8279

39008279000000

Produkcja przemysłowa a zatrudnienie i zarobki w 1929 roku

Główny Urząd Statystyczny ogłosił w pierwszym zeszycie specjalnym *Wiadomości Statystycznych* dane o produkcji przemysłowej Polski za rok 1929. Zeszyt ten zawiera wyniki opracowania, w którym po raz pierwszy zostały uwzględnione nie tylko dane ilościowe, lecz i wartość produkcji w poszczególnych rodzajach przemysłu i według poszczególnych artykułów przemysłowych. Wymieniony zeszyt *Wiadomości Statystycznych* nie zawiera całokształtu wyników prac Głównego Urzędu Statystycznego w zakresie statystyki produkcji przemysłowej. W następnym zeszycie specjalnym *Wiadomości Statystycznych*, który poświęcony będzie również statystyce produkcji przemysłowej, zawarte zostaną obok danych o ilości i wartości wytworów produkcji tych przemysłów, które nie zostały uwzględnione w pierwszym zeszycie, również dane o niektórych innych elementach statystyki produkcji, charakteryzujących stan przemysłu w roku sprawozdawczym, a mianowicie: zużycie surowców, zainstalowane maszyny, stan liczby zatrudnionych robotników oraz wysokość sum wypłaconych w roku sprawozdawczym tak robotnikom jak i personelowi wyższemu. Całokształt danych statystycznych ujętych w ten sposób pozwoli na wyprowadzenie całego szeregu wniosków w sprawie zagadnień pracy; posiada to szczególne znaczenie w chwili obecnej, którą uważać można za wyjątkowo trudną dla szerokich rzesz pracowników najemnych. Rok 1929 nie był jeszcze właściwie rokiem kryzysowym, i o ile liczne gałęzie przemysłu przeżywały pewną depresję i kurczyły rozmiary produkcji, to jednocześnie w innych nie tylko że nie zmniejszano produkcji, lecz nawet następował okres rozrostu, który dopiero później, przeważnie w roku następnym, został zahamowany. To też roku 1929 pod względem rozmiarów i wahań zachodzących w zatrudnieniu oraz ze względu na wysokość wypłaconych za pracę sum i wysokość zarobków robotników nie na-

leży uważać za rok zaznaczający się szczególnie niekorzystnie.

W artykule niniejszym poruszę trzy zagadnienia:

1) znaczenie poszczególnych rodzajów przemysłu ze względu na rozmiary i wahania zachodzące w zatrudnieniu;

2) udział, który stanowią wypłaty dokonywane pracującym robotnikom w stosunku do wartości wytworów produkcji danego rodzaju przemysłu;

3) faktyczne zarobki robotników według poszczególnych rodzajów przemysłu.

Tablica 1 zawiera liczby najwyższego i najniższego zatrudnienia w ciągu 1929 roku w poszczególnych rodzajach wytwórczości. Wobec tego, że zebrane one zostały dla poszczególnych zakładów przez sumowanie wykazanej liczby robotników na koniec tych miesięcy, w których to zatrudnienie było najwyższe i najniższe, przeto zamieszczone w tablicy liczby są surogatem rzeczywistego najwyższego i najniższego stanu zatrudnienia, które w praktyce niewątpliwie jeszcze bardziej różnią się od siebie. Pozwalają one stwierdzić, że niektóre rodzaje przemysłu utrzymują zatrudnienie w ciągu całego roku mniej więcej na tym samym poziomie a prócz tego stwierdzają, jak wielkie są rozmiary zwolnień w tych rodzajach przemysłu, które zwalniają w pewnym okresie roku znaczną część zatrudnionych robotników. Prawie żadnych zmian w zatrudnieniu nie wykazują takie przemysły, jak np. zakłady produkcji obrabiarek do metali, podczas gdy w tej samej gałęzi wytwórczości zakłady produkcji samolotów zwolniły w pewnym okresie roku sprawozdawczego ponad połowę zatrudnionych robotników. Przechodząc od przemysłu metalowego do innych, zwrócić musimy uwagę na fakt, iż niektóre przemysły zwolniły znacznie ponad 50% personelu robotniczego, przyczem należą tutaj nie tylko przemysły związane z budowlanym (cegielnie, cementownie

H-121160

Zakład Historii Kultury
http://rcin.org.pl/ifis/
Uniwersytetu Warszawskiego

Tabl. 1. Najwyższy (sezonowy) oraz najniższy stan zatrudnienia według ważniejszych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej w 1929 roku

L'état maximum et minimum de l'emploi de la main—d'oeuvre en 1929 d'après les branches principales d'industrie

Gałąź lub rodzaj wytwórczości	Liczba zatrudnionych robotników <i>Nombre des ouvrier occupés</i>		Różnica między najwyższym a najniższym zatrudnieniem <i>Différence entre l'état maximum et minimum de l'emploi de la main—d'oeuvre</i>		Branches de production
	najwyższa maximum	najniższa minimum	absolutna absolue	w % najwyższego zatrudnienia p. cent de l'emploi maximum	
1. Zakł. prod. mebli zwykłych . . .	10 217	9 789	428	4,2	1. Fabr. de meubles ordinaires
2. Papiernie	10 003	9 513	490	4,9	2. Fabr. de papier
3. Zakł. prod. wyrobów ślusarskich	14 795	13 820	975	6,6	3. Fabr. d'articles de serrurerie
4. Młyny	19 963	18 470	1 493	7,5	4. Minoteries
5. Zakł. prod. artykułów elektrotechnicznych	9 804	9 063	741	7,6	5. Fabr. d'articles électrotechniques
6. Zakł. prod. wyr. kotlarskich i konstrukcyj żelaznych . . .	10 052	9 241	811	8,1	6. Fabr. d'articles de chaudronnerie et de constructions en fer
7. Zakł. prod. nici	1 166	1 064	102	8,7	7. Fabr. de fils retors
8. Zakł. prod. maszyn i narzędzi rolniczych	9 839	8 963	876	8,9	8. Fabr. de machines et instruments agricoles
9. Zakł. prod. taboru kolejowego	11 428	10 396	1 032	9,0	9. Fabr. de matériel roulant de chemins de fer
10. Zakł. prod. przemysłu chemicznego	51 686	47 003	4 683	9,1	10. Fabr. de produits chimiques
11. Zakł. prod. wyr. z metali szlachetnych i półszlachetnych . . .	5 315	4 817	498	9,4	11. Fabr. d'articles en métaux précieux et mi-précieux
12. Huty szkła	17 160	15 499	1 671	9,7	12. Verreries
13. Browary	7 090	6 392	698	9,8	13. Brasseries
14. Stolarnie	5 945	5 344	601	10,1	14. Ateliers de menuisier
15. Huty cynku i ołowiu	9 658	8 674	984	10,2	15. Usines de zinc et de plomb
16. Zakł. prod. kapeluszy	1 977	1 756	221	11,2	16. Fabr. de chapeaux
17. Odlewnie	15 383	13 479	1 904	12,4	17. Fonderies
18. Zakł. prod. dywanów i kilimów	2 331	2 038	293	12,6	18. Fabr. de tapis et kilimes
19. Zakł. prod. mebli giętych	6 405	5 585	820	12,8	19. Fabr. de meubles en bois courbé
20. Kafłarnie	2 392	2 071	321	13,4	20. Fabr. de briques émaillées
21. Stalownie i walcownie	27 226	23 562	3 664	13,5	21. Aciéries et lamineries
22. Wielkie piece	2 858	2 458	400	14,0	22. Hauts fourneaux
23. Garbarnie	5 738	4 909	829	14,4	23. Tanneries
24. Zakł. prod. porcelany, fajansu i wyrobów kamionkowych . . .	5 486	4 544	942	17,2	24. Fabr. de porcelaines, faïences et articles en grès
25. Zakł. prod. wstążek i pasmanterji	2 773	2 223	550	19,8	25. Fabr. de rubans et de passementeries
26. Zakł. prod. fornirow i dykt. . .	4 206	3 362	844	20,1	26. Fabr. de placages et contreplacages
27. Zakł. prod. drutu i gwoździ . .	7 877	6 245	1 632	20,7	27. Fabr. de fil de fer et de clous
28. Zakł. prod. samochodów, motocykli i rowerów	5 805	4 592	1 213	20,9	28. Fabr. d'automobiles, motocycles et bicyclettes
29. Zakł. prod. przędzy i tkanin . .	165 982	129 822	36 160	21,8	29. Fabr. de fils et de tissus
30. Zakł. prod. wyrobów dzianych	14 618	11 083	3 535	24,2	30. Fabr. de tricotages
31. Zakł. prod. obuwia mechanicznego	2 922	2 186	736	25,2	31. Fabr. de chaussures mécaniques
32. Zakł. prod. firanek i koronek . .	1 949	1 321	628	32,2	32. Fabr. d'articles en argile réfractaire
33. Zakł. prod. wyrobów ogniotrwałych i szamotowych . . .	2 818	1 779	1 039	36,9	33. Fabr. de rideaux et de dentelles
34. Zakł. prod. waty	1 040	643	397	38,2	34. Fabr. d'ouate
35. Tartaki	49 690	28 608	21 082	42,4	35. Scieries
36. Wapienniki	6 222	3 506	2 716	43,6	36. Chauffourneries

529219

Tabl. 1. Najwyższy (sezonowy) oraz najniższy stan zatrudnienia według ważniejszych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej w 1929 roku (dok.)

L'état maximum et minimum de l'emploi de la main—d'oeuvre en 1929 d'après les branches principales d'industrie (fin)

Gałąź lub rodzaj wytwórczości	Liczba zatrudnionych robotników <i>Nombre des ouvriers occupés</i>		Różnica między najwyższym a najniższym zatrudnieniem <i>Différence entre l'état maximum et minimum de l'emploi de la main—d'oeuvre</i>		Branches de production
	najwyższa maximum	najniższa minimum	absolutna absolue	w % najwyższego zatrudnienia p. cent de l'emploi maximum	
37. Zakł. prod. maszyn włókienniczych	529 379	1 062	860	44,7	37. Fabr. de machines p. l'ind, textile
38. Zakł prod. samolotów i statków powietrznych	2 566	1 276	1 290	50,3	38. Fabr. d'avions
39. Zakł. prod. konserw, win i miódów	2 136	963	1 173	54,9	39. Fabr. de conserves, vins, hydromels
40. Cementownie	8 587	3 170	5 417	63,0	40. Cimenteries
41. Zakł. prod. przetworów ziemniaczanych	2 930	918	2 012	68,7	41. Fabr. de produits de pommes de terre
42. Cegielnie	49 795	11 441	38 354	77,0	42. Briqueteries
43. Przedsiębiorstwa budowlane	59 826	11 564	48 262	80,6	43. Entreprises du bâtiment

i t. p.), lecz także i przemysł spożywczy (konserwy i przetwory ziemniaczane). Stosunkowo znacznie większy stopień stałości zatrudnienia wykazują np. w przemyśle drzewnym fabryki mebli zwykłych, które są zakładami większych rozmiarów, podczas gdy stolarnie, które produkują w znacznym stopniu te same artykuły, są jednakże przeważnie zakładami mniejszych rozmiarów, wykazały znacznie wyższe wahania w liczbie zatrudnionych. W przemyśle włókienniczym najmniejsze wahania w liczbie zatrudnionych wykazały fabryki nici, zaś największe — fabryki firanek i koronek oraz produkcji waty; przedsiębiorstwa i tkalnie wykazały naogół nieco mniejsze wahania w liczbie zatrudnionych niż pokrewne im zakłady produkcji wyrobów dzianych. W przemyśle mineralnym największą stałość zatrudnienia wykazały huty szkła. W przemyśle chemicznym, wobec znacznej różnorodności produkcji i braku poddziałów na rodzaje wytwórczości, wykazany w tablicy 1 odsetek posiada mniejsze znaczenie dla analizy. Szeregując poszczególne rodzaje wytwórczości według absolutnych rozmiarów zwolnień, na pierwszych miejscach postawić należy: przemysł budowlany (okrągiło 48000 robotników), następnie związane z nim cegielnie (38000); produkcja przędzy i tkanin zajmuje trzecie miejsce pod względem rozmiarów zwolnień (36000), czwarte — tartaki (21000); inne przemysły zwalniają już znacznie niższe liczby robotników, przyczem liczby absolutne nie przewyższają kilku tysięcy osób. Zaznaczyć należy, że w tablicy pominięte zostały przemysły związane z rolnictwem (cukrownie,

gorzelnie), w których rozmiary zwolnień są znaczne i uwzględnienie których zmieniliby w pewnym stopniu wyżej wymienioną kolejność.

Różnica między najwyższym a najniższym poziomem zatrudnienia w ciągu 1929 roku w wymienionych 43 najważniejszych rodzajach wytwórczości, które uwzględniono w tablicy pierwszej, wynosi 168 988 robotników, co w stosunku do najwyższego zatrudnienia stanowi 26,6%; różnica ta wskazuje na liczbę robotników, którzy w ciągu 1929 roku zostali zwolnieni z pracy i musieli poszukiwać jej bądź w zakładach innych, bądź w zakładach tego samego rodzaju przemysłu. Ponieważ, jak wspominałem, rok 1929 nie wykazywał jeszcze ważniejszych zaburzeń i w porównaniu z rokiem następnym z punktu widzenia rozmiarów zatrudnienia należy go traktować jako okres dość korzystny, przeto wyżej wymienioną liczbę — w zaokrągleniu 170 tysięcy osób — uważać można za miarę masy ludzkiej, która w warunkach normalnego życia gospodarczego zmuszona jest poszukiwać pracy z powodu zwolnień sezonowych w najważniejszych rodzajach wytwórczości przemysłowej oraz z powodu innych, stale działających czynników życia gospodarczego. Liczba ta nie wyczerpuje wszystkich zwolnień odbywających się w przemyśle w ciągu roku wobec tego, iż uwzględnione w tablicy 1 dane nie obejmują niektórych gałęzi przemysłu (np. części spożywczej — jak cukrownie, gorzelnie, większości przemysłu odzieżowego i mineralnego — prze-

Tabl. 2. Udział robocizny w wartości produkcji poszczególnych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej w 1929 roku

La part de la valeur de production qui revient aux frais de la main-d'oeuvre dans les différentes branches d'industrie en 1929

Gałąź lub rodzaj wytwórczości	Wartość produkcji	Wyплаты robotnikom (netto)	Robocizna (netto) w %	Branches d'industrie
	Valeur de la production	Paiements nets aux ouvriers	Pourcentage des frais nets de la main-d'oeuvre par rapport à la valeur de la production	
	tysiące złotych milliers en zlotys			
1. Młyny	194 457	3 955	2,0	1. Minoteries
2. Zakłady produkcji konserw, win i miodów.	31 995	1 539	4,8	2. Fabr. de conserves, vins, hydromels
3. Garbarnie	149 080	10 796	7,2	3. Tanneries
4. Browary	172 314	12 710	7,4	4. Brasseries
5. Przędzalnie wełny czesankowej	191 770	16 746	8,7	5. Filatures de laine peignée
6. Zakł. prod. wełny drzewnej	1 616	143	8,8	6. Fabr. de laine de bois
7. Tkalnie wełny	146 646	14 506	9,9	7. Tissages de laine
8. Zakł. produkcji kapeluszy	28 501	3 064	10,8	8. Fabr. de chapeaux
9. " " nici.	12 715	1 417	11,1	9. Fabr. de fils retors
10. Tartaki "	385 561	43 183	11,2	10. Scieries
11. Zakł. prod. papieru, celulozy i masy drzewnej.	179 946	20 308	11,3	11. Fabr. de papier, de cellulose et de pâte de bois
12. Zakł. prod. fornirow i dykt	49 531	5 867	11,8	12. Fabr. de placages et contreplaages
13. Przędzalnie bawełny	61 811	7 343	11,9	13. Filatures de coton
14. Zakł. prod. obuwia mechanicznego	42 087	5 465	13,0	14. Fabr. de chaussures mécaniques
15. Tkalnie bawełny	105 868	14 563	13,8	15. Tissage de coton
16. Odlewnie	203 984	30 102	14,8	16. Fonderies
17. Przędzalnie bawełny wigoniowej	13 682	2 058	15,0	17. Filatures de coton et de vigogne
18. Zakł. prod. wyrobów koszykarskich	3 600	627	17,4	18. Fabr. d'articles de vannerie
19. Zakł. prod. wyrobów pasmantarjnych.	23 826	4 357	18,3	19. Fabr. de passementeries
20. Zakł. prod. wyrobów firanek i koronek	16 196	2 961	18,3	20. Fabr. de rideaux et de dentelles
21. Zakł. produkcji dywanów	14 067	2 589	18,4	21. Fabr. de tapis
22. " " wyrobów dzianych	99 338	19 754	19,9	22. Fabr. de tricotages
23. Cementownie	76 465	15 363	20,1	23. Cimenteries
24. Zakł. prod. tapet	3 966	812	20,5	24. Fabr. de papier peints
25. " " waty	4 832	1 020	21,1	25. Fabr. d'ouate
26. " " wag i narz. mierniczych	8 076	1 749	21,7	26. Fabr. d'instruments de mesure
27. " " powrozów	20 423	4 574	22,4	27. Fabr. d'articles de corderie
28. " " mebli giętych	32 205	7 686	23,9	28. Fabr. de meubles en bois courbé
29. " " wyrobów ogniotrwałych i szamotowych	16 186	4 275	26,4	29. Fabr. d'ouvrages en argile réfractaire
30. Zakł. prod. porcelany, fajansu i wyrobów kamionkowych	26 870	7 551	28,1	30. Fabr. de porcelaines, faïences et articles en grès
31. Wapienniki	29 745	9 367	31,5	31. Chaufourneries
32. Huty szkła	79 751	25 777	32,3	32. Verreries
33. Kafłarnie	8 392	2 978	35,5	33. Fabr. de briques émaillées
34. Cegielnie	129 016	48 768	37,8	34. Briqueteries

ważnie zakładów mniejszych oraz wszystkich zakładów drobnych wykupujących świadectwa VIII kategorii przemysłowej lub wcale niewykupujących świadectw, jak również chałupnictwa i rzemiosła). Dopiero, przy wzięciu pod uwagę wyżej wymienionych czynników oraz po przeprowadzeniu porównań z liczbami odnoszącymi się do stanu bezrobocia w danym roku można byłoby wyrobić sobie właściwy pogląd na stan rynku pracy w roku 1929.

Tablica 2 ujmuje sprawę udziału robocizny w wartości wytworów produkcji poszczególnych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej. Kwestionariusze statystyczne zawierały pytania, odnoszące się do wypłat netto, t. j. bez kwot potrącanych z zarobku robotniczego na podatek dochodowy i do instytucji ubezpieczeń społecznych; jedynie w przemyśle metalowym uzyskano dane, dotyczące tak wypłat netto jak brutto, t. j. łącznie z potrące-

niami, dokonywanymi przez zakłady na rachunek ubezpieczeń, podatków i t. p., co w ramach całego przemysłu metalowego wyniosło 7,2% zarobków wypłaconych (netto), oraz 6,7% przeciętnego zarobku brutto.

W pozycji 1 (młyny) wobec braku wartości produkcji dla wszystkich zakładów obliczono wartość tę dla 75 największych młynów wraz z skutecznymi wypłatami robotnikom. Dla poszczególnych rodzajów wytwórczości przemysłu metalowego nie można było posiłkować się danymi o ogólnej wartości produkcji; wyjątek stanowią uwzględnione w tablicy 2 odlewnie, dla których dokonano odnośnych obliczeń. W przemyśle włókienniczym wobec znaczenia, jakie posiadają poszczególne fazy wytwórczości (przędzalnie, tkalnie) oraz przerób poszczególnych surowców (bawełna, wełna), uwzględniono każdy z wyżej wymienionych działów oddzielnie, co daje możliwość bardziej dokładnego wnikięcia w stosunki w nim panujące. Przemysły chemiczny i budowlany wobec niemożności ustalenia wartości produkcji zostały w tablicy 2 pominięte.

Naogół najniższy udział w wartości produkcji stanowią wypłaty robotnikom w przemyśle spożywczym (młyny, konserwy, browary i t. p.), najwyższy zaś—w przemyśle mineralnym (huty szkła, kaflarnie, cegielnie i t. p.). W przemyśle włókienniczym najniższy udział w wartości produkcji stanowią wypłaty robotnikom w przędzalniach wełny czesankowej, podczas gdy przędzalnie bawełny wykazują wyższy odsetek; tkalnie bawełny wykazują stosunkowo wyższy udział niż tkalnie wełny. Różnice, jakie zachodzą w stosunku robocizny do wartości produkcji, tłumaczą się tem, że surowiec wełniany, (a w szczególności czesanka) jest znacznie droższy niż surowiec bawełniany. Naogół udział wypłat w przędzalniach jest niższy niż w tkalniach, wobec czego robocizna w tkalniach odgrywa większą rolę niż w przędzalniach. Najwyższy odsetek wykazują wypłaty w przędzalniach bawełny wigoniowej z tego powodu, iż surowiec posiada tutaj stosunkowo niższą wartość. W przemyśle drzewnym najwyższe odsetki wykazuje robocizna w produkcji mebli giętych i w koszykarstwie, podczas gdy stosunkowo znacznie niższy w tartakach.

Odsetki zawarte w tablicy 2 dają orientację co do tego, jaką rolę odgrywają wypłaty w poszczególnych rodzajach przemysłu, oraz jakie są w przybliżeniu granice udziału robocizny w wartości produkcji różnych rodzajów przemysłu. Dane te naogół nie potwierdzają tak bardzo rozpowszechnionych opinii w spra-

wie znaczenia udziału robocizny w wartości produkcji przemysłowej poszczególnych gałęzi wytwórczości. Robocizna, poza przemysłem mineralnym, gdzie sięga ona trzeciej części wartości produkcji, naogół wynosi od kilku do kilkunastu procent tej wartości. Wobec aktualnego obecnie zagadnienia płac oraz wobec ogólnej tendencji zniżkowej, która panuje obecnie na rynku pracy w stosunku do zarobków robotników najemnych, wyniki statystyki przemysłowej i oparte na nich dane tablicy 2 posiadają szczególnie doniosłe znaczenie.

Dane tabl. 2 obejmują tylko wypłaty netto, t. zn. bez potrąceń, bez świadczeń w naturze, i t. p. tudzież bez wszelkich dopłat, obciążających robociznę, o czym pamiętać należy przy wyciąganiu wniosków, dotyczących obciążenia przemysłu z tytułu robocizny.

Wobec objęcia tablicą tylko tych przemysłów, dla których można było ustalić absolutną wartość produkcji, nie zawiera ona wszystkich sum wypłaconych robotnikom w formie zarobków. Dla 55 rodzajów wytwórczości przemysłowej, jakie pomieszczone zostały w tablicy 4 wypłaty te wyniosły ogółem 918 037 tys. złotych, przy czem pierwsze miejsca pod względem wysokości sum wypłaconych zajmują: przemysł metalowy (290 331 tys. zł.), przemysł włókienniczy (246 001 tys. zł.) i chemiczny (105 178 tys. zł.); inne przemysły wypłacają sumy znacznie niższe.

Liczyby charakteryzujące udział robocizny w wartości produkcji odnoszą się do poszczególnych gałęzi przemysłu w całym kraju. Wobec różnic, jakie istnieją w warunkach i strukturze gospodarczej poszczególnych okręgów, interesującą jest kwestja, jak wielkimi są wahania w stosunku do przeciętnych podanych w tablicy 2, oraz ile wynosi udział robocizny w wartości produkcji w poszczególnych województwach.

Tablica 3, dotycząca cegielni i tartaków wskazuje, że odchylenia od przeciętnych są znaczne i że udział robocizny w wartości produkcji tych przemysłów waha się w zależności od okręgu w dość znacznych granicach: np. dla cegielni, w których wypłaty robotnikom w całym państwie wynoszą przeciętnie 37,8% w stosunku do wartości produkcji, w poszczególnych województwach odpowiednie odsetki waha się od 31,0% do 45,1%; w tartakach przy przeciętnej wynoszącej 11,2%, odsetki w poszczególnych województwach waha się od 6,7% do 14,2%.

Trzeciem interesującym nas zagadnieniem

Tabl. 3. Udział robocizny w wartości produkcji cegielni i tartaków według poszczególnych województw w 1929 roku

La part de la valeur de la production des briqueteries et scieries qui revient aux frais de la main-d'oeuvre. Par départements

Województwa <i>Départements</i>	Cegielnie — <i>Briqueteries</i>			Tartaki — <i>Scieries</i>		
	Wartość produkcji <i>Valeur de la production</i>	Robocizna netto <i>Frais de la main-d'oeuvre</i>	Stosunek robocizny do wartości produkcji w % <i>% des frais de la main-d'oeuvre par rapport à la valeur de la production</i>	Wartość produkcji <i>Valeur de la production</i>	Robocizna netto <i>Frais de la main-d'oeuvre</i>	Stosunek robocizny do wartości produkcji w % <i>% des frais de la main-d'oeuvre par rapport à la valeur de la production</i>
	tysiące złotych—milliers de zlotys			tysiące złotych—milliers de zlotys		
Ogółem ^a — <i>Total</i>	129 016	48 768	37,8	385 561	43 183	11,2
Warszawa	23 073	9 521	41,3	11 372	1 042	9,2
Łódź	10 772	4 377	40,6	11 483	933	8,1
Kielce	8 376	3 109	37,1	32 329	3 518	10,9
Lublin	3 833	1 442	37,6	18 932	1 658	8,8
Białystok	3 498	1 261	36,1	24 972	2 077	8,3
Wilno	1 279	528	41,3	6 742	696	10,3
Nowogródek	1 141	324	28,4	10 582	998	9,4
Polesie	761	269	35,4	20 031	1 338	6,7
Wołyń	2 042	766	37,5	16 656	1 566	9,4
Poznań	19 734	7 151	36,2	37 995	4 272	11,3
Pomorze	11 168	3 465	31,0	23 849	2 635	11,1
Śląsk	17 149	6 279	36,6	25 531	3 203	12,6
Kraków	11 575	4 087	35,3	25 006	2 996	12,0
Lwów	10 174	4 591	45,1	37 163	4 640	12,5
Stanisławów	2 257	737	32,7	73 833	10 505	14,2
Tarnopol	2 184	861	39,4	7 435	648	8,7

^a M. st. Warszawa nie wykazuje cegielni; tartaki położone na terenie Warszawy opuszczono wobec znacznej produkcji dykt i fornirow.

^a *Sur le territoire de la v. de Varsovie les briqueteries n'existent pas; les scieries situées à Varsovie ne sont pas prises en considération, vu la production considérable de placages et contreplacages.*

Tabl. 4. Faktyczne zarobki robotników według poszczególnych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej w 1929 roku

Gains réels des ouvriers d'après les différentes branches d'industrie en 1929

Gałąź lub rodzaj wytwórczości	Liczba zakładów <i>Nombre d'établissements</i>	Przeciętna miesięczna		Przypada na jednego robotnika miesięcznie złotych <i>Salair moyen mensuel par ouvrier en zlotys</i>	Branches d'industrie
		suma wypłat robotnikom (netto) w tys. złotych <i>Paiements nets aux ouvriers en milliers de zlotys</i>	liczba zatrudnionych robotników <i>Nombre moyen mensuel des ouvriers occupés</i>		
1. Produkcja wyrobów koszykarskich	53	627	669	78	1. Fabr. d'articles de vannerie
2. Produkcja wełny drzewnej	11	143	140	85	2. Fabr. de laine de bois
3. Produkcja konserw, win i miódów	213	1 539	1 487	86	3. Fabr. de conserves, vins hydromels
4. Produkcja szczeciny	100	487	464	87	4. Fabr. de soies de porc
5. „ tartaków	1 654	43 183	38 835	93	5. Fabr. de bois ouvré dans les scieries

Tabl. 4. Faktyczne zarobki robotników według poszczególnych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej w 1929 roku (c. d.)

Gains réels des ouvriers d'après les différentes branches d'industrie en 1929 (suite)

Gałąź lub rodzaj wytwórczości	Liczba zakładów <i>Nombre d'établissements</i>	Przeciętna miesięczna <i>Moyenne mensuelle</i>		Przypada na jednego robotnika miesięcznie złotych <i>Salaire moyen mensuel par ouvrier en zlotys</i>	Branches d'industrie
		suma wypłat robotnikom (netto) w tys. złotych <i>Paiements nets aux ouvriers en milliers de zlotys</i>	liczba zatrudnionych robotników <i>Nombre des ouvriers occupés</i>		
6. Produkcja dywanów i kilimów	74	2 589	2 174	99	6. Fabr. de tapis et kilimes
7. „ waty	44	1 020	848	100	7. Fabr. d'ouate
8. „ mebli giętych . . .	40	7 686	6 084	105	8. Fabr. de meubles en bois courbé
9. „ kafli	133	2 978	2 254	110	9. Fabr. de briques émaillées
10. „ porcelany, fajansu i wyrob. kamionkowych . .	21	7 047	5 183	113	10. Fabr. de porcelaines, faïences, etc.
11. Produkcja maszyn i narzędzi rolniczych	506	13 109	9 509	115	11. Fabr. de machines et instruments agricoles
12. Produkcja wyrobów ślusarskich	646	19 726	14 327	115	12. Fabr. d'articles de serrurerie
13. Produkcja wyrobów nożowniczych	33	1 602	1 158	115	13. Fabr. d'articles de coutellerie
14. Produkcja przetworów ziemniaczanych	90	2 333	1 658	117	14. Fabr. de produits de pommes de terre
15. Produkcja fornirów i dykt .	31	5 867	3 841	127	15. Fabr. de placages et contreplacages
16. „ wyrobów dzianych	613	20 477	12 999	131	16. Fabr. de tricotages
17. „ hut szkła	71	25 777	16 386	131	17. Fabr. de verreries
18. „ cegły	1 338	48 768	30 198	135	18. Fabr. de briques
19. „ przędzy i tkanin . .	1 718	246 001	150 826	136	19. Fabr. de fils et de tissus
20. „ nici	7	1 417	864	136	20. Fabr. de fils retors
21. „ kapeluszy	7	3 064	1 872	136	21. Fabr. de chapeaux
22. „ artykułów pasmanteryjnych	85	4 357	2 571	141	22. Fabr. de passementeries
23. Produkcja wyrobów ogniotrw. i szamotowych	26	4 275	2 494	143	23. Fabr. d'ouvrages en argile refractaire
24. Produkcja wódek i likierów .	188	5 934	3 458	143	24. Fabr. d'eaux-de-vie et de liqueurs
25. „ młynów	75	3 955	2 264	146	25. Fabr. de produits de la minoterie
26. Produkcja wag i narzędzi mierniczych	56	1 749	992	147	26. Fabr. de instruments de mesure
27. Produkcja firanek i koronek .	58	2 961	1 669	148	27. Fabr. de rideaux et de dentelles
28. Produkcja maszyn włókienniczych i odzieżowych . .	49	2 621	1 470	149	28. Fabr. de machines pour l'ind. textile et des confections
29. Produkcja drutu i gwoździ . .	123	13 337	7 310	152	29. Fabr. de fil de fer et de clous
30. Produkcja artykułów elektrotechnicznych	157	17 468	9 490	153	30. Fabr. d'articles électrotechniques
31. Produkcja wapienników . . .	80	9 367	5 057	154	31. Fabr. de produits des chaux-fourneries
32. „ browarów	179	12 710	6 832	155	32. Fabr. de produits des brasseries
33. „ armatury parowej i wodnej	48	2 041	1 077	158	33. Fabr. de matériel p. installations à vapeur et à eau
34. Produkcja pędni, pomp i t. p.	69	2 450	1 290	158	34. Fabr. de transmissions, pompes, etc.
35. Produkcja tapet.	5	812	412	164	35. Fabr. de papiers peints
36. Produkcja obuwia mechanicznego	44	5 465	2 727	167	36. Fabr. de chaussures mécaniques
37. Produkcja wyrobów z metali szlachet. i półszlachet. . . .	161	10 276	5 103	168	37. Fabr. d'articles en métaux précieux et mi-précieux
38. Produkcja samochodów, motocykli i rowerów	298	10 596	5 248	168	38. Fabr. d'automobiles, motocycles et bicyclettes

Tabl. 4. Faktyczne zarobki robotników według poszczególnych gałęzi i rodzajów wytwórczości przemysłowej w 1929 roku (dok.)

Gains réels des ouvriers d'après les différentes branches d'industrie en 1929 (fin)

Gałąź lub rodzaj wytwórczości	Liczba zakładów <i>Nombre d'établissements</i>	Przeciętna miesięczna <i>Moyenne mensuelle</i>		Przypada na jednego robotnika miesięcznie złotych <i>Salaire moyen mensuel par ouvrier en zlotys</i>	Branches d'industrie
		suma wypłat robotnikom (netto) w tys złotych <i>Paiements nets aux ouvriers en milliers de zlotys</i>	liczba zatrudnionych robotników <i>Nombre des ouvriers occupés</i>		
39. Produkcja maszyn i narz. dla przem. spożywczego	51	2 762	1 370	168	39. Fabr. de machines p. l'ind. alimentaire
40. Produkcja garbarni	262	10 796	5 306	170	40. Fabr. de produits des tanneries
41. „ silników	36	1 979	965	171	41. Fabr. de moteurs
42. „ odlewni	338	30 102	14 664	171	42. Fabr. de produits de fonderies
43. „ obrabiarek do metali	28	2 305	1 116	172	43. Fabr. de machines-outils pour métaux
44. Produkcja papieru, celulozy i masy drzewnej	53	20 308	9 761	173	44. Fabr. de papier, cellulose, pâte de bois
45. Produkcja maszyn i narz. dla górnictwa, wiertnictwa i kopalnictwa	39	3 468	1 670	173	45. Fabr. de machines et outils pour travaux de forage, de sondage et d'extraction
46. Produkcja przemysłu chemicznego	1 090	105 178	49 901	176	46. Fabr. de produits chimiques
47. Produkcja instrumentów muzycznych	36	2 149	994	180	47. Fabr. de instruments de musique
48. Produkcja cementowni	16	15 363	7 053	182	48. Fabr. de produits des cimenteries
49. Produkcja maszyn i narzędzi dla przem. budowlanego	19	1 690	772	182	49. Fabr. de machines et outils p. l'ind. du bâtiment
50. Produkcja wyrobów kotlarskich i konstrukcyj żelaznych	147	21 351	9 704	183	50. Fabr. d'articles de chaudronnerie et de constructions en fer
51. Produkcja wyrobów powroźniczych	59	4 574	1 929	198	51. Fabr. d'articles de corderie
52. Produkcja taboru kolejowego	18	28 189	11 024	213	52. Fabr. du matériel roulant de chemins de fer
53. „ stalowni i walcowni	31	67 847	26 051	217	53. Fabr. de produits des aciéries et des lamineries
54. „ hut cynku i ołowiu.	17	25 085	9 373	223	54. Fabr. de produits des usines de zinc et de plomb
55. „ wielkich pieców	9	8 439	2 693	261	55. Fabr. de produits des hauts-fourneaux

jest wysokość absolutna zarobku przypadającego na jednego robotnika za okres miesięczny. Tablica 4 ułożona jest w ten sposób, iż zarobki robotników zostały w niej uszeregowane według kolejności, począwszy od zarobków najniższych, a kończąc na najwyższych; kwoty wypłat uwzględnione w tej tablicy do wyrowadzenia odnośnych przeciętnych są wypłatami netto, zawierają więc tylko tę część zarobków, którą robotnik faktycznie otrzymuje po uwzględnieniu potrąceń na podatki, składki społeczne i t. p.; nie są tutaj uwzględnione także świadczenia w naturze, które oddziałują na wysokość zarobków; wszystkie te zastrzeżenia trzeba mieć na uwadze przy wprowadzaniu dalej idących wniosków.

Obliczone w ten sposób zarobki miesięczne robotników wahają się od 78 zł. do 261 zł., przy czym najniższe zarobki wykazują niektóre rodzaje przemysłu drzewnego (koszykarstwo, wełna drzewna i tartaki), najwyższe zaś—hutnictwo oraz niektóre działy przemysłu metalowego, wymagające znacznej liczby kwalifikowanych pracowników (wielkie piece, stalownie, walcownie, produkcja taboru kolejowego i t.p.). Charakterystycznym jest, iż w rodzajach wytwórczości należących do tych samych gałęzi przemysłu, a produkujących artykuły o wyższej wartości i wymagających wyższych kwalifikacji pracujących, zarobki są niekiedy niższe niż w tych rodzajach przemysłu, które produkują w sposób masowy jednorodny ar-

tykuł; np. robotnicy przy produkcji kafli (w oddzielnych kaflarniach) zarabiają mniej, niż robotnicy zatrudnieni w cegielniach. W przemyśle metalowym zarobki w zakładach produkcji maszyn i narzędzi rolniczych oraz wyrobów ślusarskich i nożowniczych są znacznie niższe w porównaniu z zarobkami, jakie istnieją w innych rodzajach wytwórczości tej samej gałęzi przemysłu. W tablicy 4 nie można było rozgraniczyć zarobków w przędzalniach i tkalniach, co jednak w przyszłości będzie można skutecznie. W przemyśle włókienniczym najwyższe zarobki wykazują zakłady produkcji wyrobów powroźniczych, w przemyśle drzewnym—zakłady produkcji fornirów i dykt, zaś w przemyśle mineralnym—cementownie. Bardzo niskie zarobki wykazują te zakłady, które posiadają charakter rękodzielniczy, względnie te, w których produkcja odbywa się w sposób chałupniczy (koszykarstwo, szczecina, wata, kilimy), bądź też zakłady w tych gałęziach

produkcji, które znajdują się w ośrodkach prowincjonalnych, gdzie łatwiej o tanie środki utrzymania (wełna drzewna i t. d.) Zarobki w młynach wobec tego, iż odnoszą się tylko do młynów największych, wypadły stosunkowo wysokie; w mniejszych młynach, których jest znaczna większość, zarobki, trudne zresztą do ustalenia wobec wypłat uskutecznianych nie w gotówce, są znacznie niższe. Wysokość absolutnego zarobku robotnika w poszczególnych przemysłach nie jest w żadnym stosunku do udziału robocizny w wartości produkcji tego przemysłu: dla przykładu przytoczyć można, iż w wartości produkcji koszykarskiej robocizna stanowi wysoki naogół odsetek (18,6%), podczas gdy zarobki w tej gałęzi pracy należą do najniższych w przemyśle.

Zarobki w przemyśle budowlanym nie zostały ujęte w tablicy 4 z tego powodu, iż wobec wadliwości materiału nie można było ustalić globalnej sumy wypłat.

La production industrielle en connexion avec l'emploi de la main-d'oeuvre et les gains

Résumé.

Dans le présent ouvrage on a confronté, sur la base des statistiques industrielles pour l'année 1929 et d'après les différentes branches de production, les gains payés aux ouvriers et la valeur de la production d'une branche donnée, en vue de faire des conclusions quant à la part de la valeur totale de la production qui revient aux frais de la main-d'oeuvre et quant au montant mensuel des gains ouvriers. En outre, on a indiqué les différences entre l'état maximum et minimum de l'emploi de la main-d'oeuvre dans les différentes branches d'industrie, en vue d'établir les dimensions

des réductions saisonnières, surtout par rapport aux industries saisonnières. Ces différences varient, dans les différentes branches d'industrie, de 4,2% à 80,7% (v. le tabl. 1); le nombre total des ouvriers congédiés au cours de l'année 1929 dans 43 branches d'industrie les plus importantes a été de 168 988 personnes. La part qui revient à la main-d'oeuvre dans la valeur de la production des différentes branches d'industrie varie de 2,2% à 37,8% (v. le tabl. 2). Le montant absolu du gain moyen mensuel d'un ouvrier varie de 78 à 261 zlotys (v. le tabl. 4).